H. Poeze

Korte Signaleringsen

In: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde 156 (2000), no: 1, Leiden, 177-181

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

HARRY A. POEZE

Korte Signaleringen

- Wim Willems, Remco Raben, Edy Seriese, Liane van der Linden en Ulbe Bosma (red.), *Uit Indië geboren; Vier eeuwen familiegeschiedenis*. Zwolle: Waanders, 1997, 224 pp. ISBN 90.400.9974.X. Prijs f 55,-.
- Tessel Pollmann, *Bruidstraantjes en andere Indische geschiedenissen*. Den Haag: Sdu Uitgevers, 1999, 232 pp. ISBN 90.1208.760.0. Prijs f 39,90.
- Marietje E. Kuipers (red.), *In de Indische wateren; Anske Hielke Kuipers, Gezaghebber bij de Gouvernementsmarine, 1833-1902*. Zutphen: Walburg Pers, 1999, 446 pp. ISBN 90.5730.082.6. Prijs f 79,50. [Werken Linschoten-Vereeniging 98.]
- Frans Glissenaar, D.D.; *Het leven van E.F.E. Douwes Dekker*. Hilversum, Verloren, 1999, 246 pp. ISBN 90.6550.064.2. Prijs f 49,-.
- Julika Vermolen, *De Dampit-affaire; Een vergeten drama op Oost-Java tijdens de Japanse bezetting; Een historisch onderzoek in opdracht van de Stichting Strafkamp Dampit*. Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 1999, 160 pp. ISBN 90.6707.508.6. Prijs f 37,-.
- P.J. Drooglever en M.J.B. Schouten, *Het einde in zicht; Stemmen uit het laatste jaar van Nederlands-Indië*. Den Haag: Sdu Uitgevers, 1999, 167 pp. ISBN 90.1208.824.0. Prijs f 35,-.

In Nederland wonen vierhonderdduizend mensen met een Indische geschiedenis. *Uit Indië geboren* vertelt het verhaal van deze Indische Nederlanders, van wie een groot deel Indonesische voorouders in de familie telde. Daardoor vormen zij de grootste gekleurde minderheid in Nederland, een nauwelijks opgemerkt en bewust beseft gegeven. Er is, vooral ook in eigen kring, sprake van een 'Indorevival', waarbij cultuur, geschiedenis en genealogie voor het eerst ruime aandacht krijgen. De uitkomsten van het onderzoek daarnaar zijn verrassend en ontkrachten de clichés over een homogene machteloze, verpauperende tussengroep, gemengd tussen import-Nederlanders en Indonesiërs.

In dertien hoofdstukken van evenzovele auteurs, allen uit de wetenschappelijke hoek – naast de redacteurs nog H.E. Niemeijer, R. Habiboe, R. de Neve, V. Houben, J. de Moor, P. Pattynama, M.C. van Delden en H. Meijer – wordt een overzicht verschaft van de lotgevallen van de groep van 1600 tot heden. Zo wordt het leven in Batavia en in de Molukken en op de ondernemingen in Java beschreven. De inbreng in leger, de tegenwerking van overheid, de rol in politiek en pers en het dagelijks leven in het koloniale Indië

van deze eeuw krijgen apart aandacht. De Japanse bezetting en de woelingen daarna, de overkomst naar Nederland, de mislukte vestiging in het 'nieuwe thuisland' Nieuw-Guinea en de omvangrijke emigratie naar de Verenigde Staten gaan vooraf aan een slothoofdstuk over de Indocultuur vroeger en nu. Zo is een interessante bundel ontstaan, die in handzaam bestek de Indogeschiedenis bijeenbrengt, soms met te veel opsomming of gewild populair. De fraai afgedrukte afbeeldingen en foto's dragen niet het minst bij tot de waarde van dit boek.

Tessel Pollmann (1940), bundelt in *Bruidstraantjes en andere Indische geschiedenissen* acht artikelen(series), die in de periode 1982-1990 verspreid verschenen; de meeste in 'Vrij Nederland', waar zij toen als journaliste werkte. De onderwerpen zijn divers. De rol van de blanke vrouw in de kolonie die rond 1900 de bruine concubine verdringt wordt geïllustreerd door een analyse van vier door Nederlandse vrouwen geschreven romans, met hun racistische ondertoon. Een lang hoofdstuk, eerder verschenen in Cornell's 'Indonesia', onthult de beroemde antropologe Margaret Mead, die zich in de jaren dertig tijdens een lang verblijf op Bali kritiekloos voegde naar de door de westerse artistieke elite daar gecultiveerde mythen over de Balise cultuur. Een aantal stukken gaan over Japanse bezetting en dekolonisatiestrijd, vooral over de door de verschijning van L. de Jongs geschiedschrijving heftig opgelaaide discussie over de 'oorlogsmisdaden' of 'excessen' die de Nederlandse troepen tegen hun Indonesische guerrillategenstander hadden begaan. De keuze hierbij vormde meteen een politiek-ideologische standpuntbepaling. Het langste stuk, 'In Nederland Door Omstandigheden' (70 blz.), in 1982 verschenen en in 1987 al in boekvorm gepubliceerd, laat zien dat bij de vlekkeloze aanpassing van de Indo-Europeanen, die na 1949 naar Nederland uitweken, de nodige vraagtekens zijn te zetten. De schijn bedroog hier. Dit artikel gaf mede de aanzet tot een nieuw Indo-bewustzijn. Interviews vormen de basis van de meeste artikelen, die balanceren tussen journalistiek en geschiedschrijving. Als geheel is het een zinvolle bundeling. Het is jammer, en een beetje gemakzuchtig, dat de stukken ongewijzigd zijn afgedrukt. Aanpassing en aanvulling waren hier en daar zinvol geweest.

Anske Hielke Kuipers (1833-1902), uit een welgestelde familie in Workum, volgde de Kweekschool voor de Zeevaart in Amsterdam (1846-1848) en werd uitgezonden naar Indië, waar hij *In de Indische wateren* snel carrière maakte bij de Gouvernementsmarine, de 'civiele' zeemacht die ten dienste stond van het Indische bestuur. De zeilvaartuigen werden vooral ingeschakeld bij het onderhouden van de verbindingen tussen de bestuursposten in de archipel, maar vervulden ook semi-militaire taken als bestrijders van zeeroof of als transportschepen bij militaire expedities. Kuipers, die vooral werd ingezet op

en in Borneo en rond het teneiland Bangka, werd in 1856 gezaghebber. Hij was streng, plichtsgetrouw en godsvruchtig en was vol misprijzen voor de uitwassen van zijn landgenoten in de kolonie in moreel opzicht, vooral het concubinaat en de drankzucht. Sinds 1861 was Kuipers aan de wal. Als hoog ambtenaar in Batavia adviseerde hij over de reorganisatie van de Gouvernementsmarine en was hij magazijnmeester. In 1879 ging hij met pensioen. Hij was toen al teruggekeerd in Nederland.

Aan het einde van zijn leven stelde hij een 'levensoverzicht' samen, waarin hij beknopt de belangrijkste gebeurtenissen in zijn leven tot 1865 opsomt. Dat overzicht is met het dagboek dat hij van oktober 1857 tot maart 1859 bijhield opgenomen in een nieuw Werk van de Linschoten-Vereeniging. Het uitvoerige dagboek gaat vooral over zijn rondvaarten om Bangka en geeft aardige inkijkjes in de midden-negentiende-eeuwse koloniale maatschappij in dit buitengewest: het bestuur, de Chinese koelies, de tinwinning, de inlandse cultuur en de zeevaart. Kuipers verslag is goed leesbaar, maar ook 'veel van hetzelfde'.

Deze manuscripten uit zijn nalatenschap zijn bezorgd door zijn achterkleindochter, die dat uitvoerig en voorbeeldig doet, met vijftig bladzijden inleiding en achthonderd noten. Zulke familiale arbeid kan ook extra-informatie opleveren. Als Hielke schrijft dat hij last heeft van een ingegroeide teennagel, kan Marietje melden dat sprake is van een veel voorkomende familiekwaa, en dat de 'bezorgster dezes' zelf daaraan vijf operaties onderging.

De rol van Ernest F.E. Douwes Dekker (1879-1950) in de Indonesische nationale beweging was groot maar de erkenning daarvan is niet evenredig. In Indonesië is hem de status van Pahlawan Nasional (Nationale Held) toegekend; in Nederland is hij buiten de kleine kring deskundigen een vergeten figuur. De slagschaduw van zijn grote naamgenoot, van wie hij een achterneef was, kan hem hebben verduisterd. Maar ook zijn levensloop, vol van hoogte- en dieptepunten en onverwachte wendingen, kan hebben afgedaan aan een blijvende reputatie.

Hoe dan ook, die levensloop is op zich al goed voor een boeiend verhaal, en het is verbazingwekkend dat nu pas voor het eerst een serieuze biografie van enige omvang is verschenen, *D.D.; Het leven van E.F.E. Douwes Dekker*, geschreven door de journalist Frans Glissenaar. Hij heeft daartoe uitgebreid onderzoek verricht en uit velerlei bron zijn materiaal bijeengegaaard, en daarbij de nodige dwaalsporen vermeden en mythologieën doorgeprikt die DD zelf in zijn curieuze, onnauwkeurige autobiografie *70 Jaar konsekvent* (1950) uitzette en ontwierp. Het resultaat kan niet anders dan een boeiend verslag worden: inzet als vrijwilliger in de Boerenoorlog (1900), ontwikkeling van kritisch, vurig journalist tot belangenbehartiger van de Indo-Europeanen en

zijn leiderschap van de Indische Partij, die als eerste een zelfstandig Indië onder bestuur van Indo-Europeanen en Indonesiërs voorstond. Hij werd in 1913 verbannen en vertrok naar Nederland. In Europa sloot hij zich aan bij anti-Engelse Brits-Indiërs die met Duitse steun India in opstand wilden brengen. Op een Aziatische missie hiervoor werd hij in Hongkong gearresteerd en ter dood veroordeeld (1916). Het vonnis werd niet uitgevoerd en na afloop van de Wereldoorlog dook hij weer op in Indië. Het getij voor een opvolger van de Indische Partij was verlopen en DD trok zich terug: hij fokte honden en leidde een particulier schoolinstituut, waar ook zijn radicale ideeën werden uitgedragen. Het leverde hem veel aandacht van de koloniale overheid op, en nog een vervolging. In 1940 werd hij opgepakt als pro-Japans en, kort voor Japan Indonesië bezette, volgde deportatie naar Suriname, waar hij onder bedroevende omstandigheden werd vastgezet tot in 1946. Hij keerde illegaal terug naar Indonesië, waar hij in de Republiek een groots onthaal kreeg en tot adviseur van Soekarno en minister van staat werd benoemd. Glissenaar geeft een afgewogen verslag van de levensloop van DD: eigenwijs, opportunistisch, driftig, demagogisch, maar ook zijn hele leven 'konsekvent' in de anti-koloniale strijd. Het is jammer dat hij zijn verslag nergens van noten voorziet – een poging, in ieder geval misplaatst, om de toegankelijkheid te vergroten. Voor een levensloop met zoveel gerucht en rumoer is de omvang van Glissenaars boek zelfs te gering, terwijl hij in zijn schets van de sociaal-politieke structuur waarbinnen DD zijn rol speelde te beknopt blijft en ook de nodige steken laat vallen.

Over de lotgevallen tijdens de Japanse bezetting van Indonesië van de Indo-Europeanen, die op Java grotendeels buiten de interneringskampen bleven, is weinig geschreven en weinig bekend. Naast de 'kampliteratuur' valt de 'literatuur-buiten-de-kampen' in het niet. Elke serieuze bijdrage op dit gebied is dan ook welkom. Daartoe kan Vermolens *De Dampit-affaire* zeker worden gerekend. Zij poogt de gang van zaken te reconstrueren waarbij in oktober 1944 honderdvijftig Indo-Europese jongeren in Malang werden opgepakt door de bezetter. Zij werden zwaar gemarteld en tot bekentenissen gedwongen. Vijftig werden berecht; veertien – tussen 14 en 21 jaar – werden onthoofd. De nodige vraagtekens bleven, maar het lijkt er op dat de jongeren werden verdacht van subversieve actie, meer in woord dan in daad. Een wantrouwende bezetter, die vreesde dat zij een verwachte geallieerde invasie zouden steunen, nam zijn harde maatregelen.

Overlevenden die zich in 1995 organiseerden in de Stichting Strafkamp Dampit gaven Vermolen opdracht tot dit onderzoek, dat zich niet beperkt tot de Dampit-affaire. Zij beschrijft de Japanse politiek ten opzichte van de Indo-Europeanen, die eerst er op was gericht hen aan de Japanse zijde te krijgen. Dit had geen succes, en de groep werd steeds meer gewantrouwd en scherp

in de gaten gehouden. Door de bezetter ingestelde organisaties hielden zich met de belangen van de Indo-Europeanen bezig. Vermolen beschrijft dit voor Malang, waar de Indojongeren in 1944 in werk- en strafkampen terecht kwamen. Het geheel is een wetenschappelijk, degelijk werkstuk over een vergeten episode – met 311 noten, 13 bijlagen, foto's en documenten.

Het verloop van het dekolonisatieproces in Indonesië (1945-1949) is vastgelegd in twintig dikke delen documenten, *Officiële bescheiden betreffende de Nederlands-Indonesische betrekkingen 1945-1950*, die van 1971 tot 1996 met ijzeren regelmaat verschenen. Daarin is van dag tot dag de Nederlandse beleidsvorming te volgen.

In het cruciale jaar 1949, dat begon met de schijnbaar succesvolle afsluiting van de tweede Politionele Actie, waarbij de Republiek Indonesia werd uitgeschakeld, werd Nederland uiteindelijk gedwongen de Indonesische onafhankelijkheid te erkennen. Internationale diplomatieke druk, het sterke Indonesische guerrillaverzet en het verlies aan steun onder de Indonesische elite buiten de Republiek leidden onafwendbaar hiertoe, hoe zeer ook Nederlandse militairen en bestuurders dit weigerden te aanvaarden. De Ronde-Tafel-Conferentie in Den Haag besloot het dekolonisatieproces. Slechts Nieuw-Guinea werd voorlopig uitgezonderd van de soevereiniteitsoverdracht die op 27 december 1949 plaatsvond.

Drooglever en Schouten, de bekwame samenstellers van de bronnenpublicatie, hebben in *Het einde in zicht* een aantal documenten uit 1949 geselecteerd, deze thematisch geordend en van verbindende teksten voorzien. Het Van Royen-Roem-akkoord, de verwikkelingen tussen de regering in Den Haag en de bestuurders in Batavia, de militaire successen van het Indonesische leger, de legeropinie en de toekomst van het KNIL, de afscheidingsbewegingen in Ambon en de Minahassa en de twistappel Nieuw-Guinea op de RTC-conferentie krijgen zo aandacht. Het resultaat is uiteindelijk toch 'halfslachtig' – (te) veel documenten, (te) weinig uitleg doen af aan leesbaarheid en toegankelijkheid van een interessante uitgave. Het wachten blijft op een studie die de ontwikkelingen in dit jaar bij alle hoofdrolspelers op bevredigende wijze analyseert.